BOLALAR MUSIQA MAKTABI O‘QUVCHILARINING SKRIPKA IJROSIDA INTONATSION XATOLARNI MUSTAQIL ANIQLASH VA TUZATISH KO‘NIKMALARINI AUDIOYOZUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

Istamov O‘tkir O‘lmasovich
Buxoro davlat universiteti
70211502 - Cholg‘u ijrochiligi (an’anaviy cholg‘ular) yo‘nalish magistranti uteksamov@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.24111953

Annotatsiya. Ushbu maqolada bolalar musiqa maktabi o‘quvchilarining skripka ijrosida intonatsion aniqlikni shakllantirish hamda intonatsion xatolarni mustaqil aniqlash va tuzatish ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Audioyozuvdan pedagogik vosita sifatida foydalanishning imkoniyatlari, o‘quvchilarda eshitish nazorati, o‘zini baholash va refleksiv tahlil ko‘nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyati asoslangan. Shuningdek, audioyozuv asosida ishlashning maqsad va mezonni belgilash, dastlabki ijroni yozish, yo‘naltirilgan tinglash, xatolar xaritasini tuzish, maqsadli tuzatish hamda qayta yozib taqqoslashdan iborat olti bosqichli metodik modeli taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: skripka ta’limi, intonatsion aniqlik, audioyozuv, eshitish nazorati, o‘zini baholash, refleksiya, mustaqil mashq, musiqiy tafakkur.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы формирования интонационной точности в скрипичном исполнении и развития навыков самостоятельного выявления и исправления интонационных ошибок у учащихся детских музыкальных школ. Рассматриваются возможности использования аудиозаписи как педагогического инструмента, её важность в формировании навыков слухового контроля, самооценки и рефлексивного анализа у учащихся. Также предложена шестиэтапная методическая модель работы на основе аудиозаписи, включающая постановку целей и критериев, запись начального исполнения, направленное прослушивание, составление карты ошибок, целенаправленную коррекцию и перезапись, а также сравнение.

Ключевые слова: скрипичное образование, интонационная точность, аудиозапись, слуховой контроль, самооценка, рефлексия, самостоятельная практика, музыкальное мышление.

Abstract. This article addresses the development of intonational accuracy in the violin playing of students at children’s music schools, as well as the cultivation of skills for independently identifying and correcting intonational errors. It explores the potential of using audio recordings as a pedagogical tool, highlighting their significance in fostering auditory monitoring, self-assessment, and reflective analysis among students. Furthermore, a six-stage methodological model for working with audio recordings is proposed, consisting of the following steps: defining goals and criteria, recording an initial performance, focused listening, mapping errors, targeted correction, and re-recording for comparison.

Keywords: violin education, intonational accuracy, audio recording, auditory monitoring, self-assessment, reflection, independent practice, musical thinking.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Kirish

Skripka ta’limida intonatsion aniqlikni shakllantirish ijrochilik tayyorgarligining asosiy vazifalaridan biridir. Skripka grifida tovush balandligini oldindan belgilab turadigan pardalarning mavjud emasligi o‘quvchidan eshitish tasavvuri va ijro harakatlarini uzluksiz muvofiqlashtirishni talab qiladi. O‘quvchi kerakli tovushni tasavvur qilishi, uni barmoq harakati orqali hosil etishi va eshitilgan natijani kutilgan tovush bilan taqqoslashi lozim. Shu sababli intonatsiya muammosini faqat barmoqlarni to‘g‘ri joylashtirish masalasiga tenglashtirish yetarli emas. An’anaviy individual darsda o‘qituvchi noaniq ijro etilgan tovushni tezda ko‘rsatib, uni tuzatish yo‘lini tushuntirishi mumkin. Biroq mustaqil mashq vaqtida o‘quvchi bunday tashqi nazoratdan doimiy foydalana olmaydi. Agar u xatoni o‘zi aniqlamasa, takrorlash jarayoni noto‘g‘ri ijro harakatining mustahkamlanishiga xizmat qilishi ehtimoli mavjud. Demak, pedagogik vazifa to‘g‘ri ijroni ko‘rsatish bilan birga o‘quvchiga o‘z ijrosini tekshirish usullarini ham o‘rgatishdan iborat.

O‘zbekistonda musiqa pedagogikasi, musiqiy idrok, eshitish qobiliyati va cholg‘u ijrochiligini rivojlantirish masalalari bir qator olimlarning ilmiy izlanishlarida o‘z aksini topgan. Jumladan, R. Qodirovning ilmiy qarashlari musiqiy psixologiya, musiqiy qobiliyat, eshitish idroki va musiqiy tafakkur masalalarini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega. Uning musiqiy qobiliyatlarning shakllanishi va rivojlanishiga oid qarashlari skripka ijrochiligida intonatsion aniqlikni ta’minlashning psixologik asoslarini tushuntirishga xizmat qiladi. D. Omonullayevaning bolalar musiqiy tarbiyasi va musiqa ta’limiga oid ijodiy-pedagogik faoliyati yosh avlodning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish masalalarini yoritishda ahamiyatlidir. Ayniqsa, bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda musiqiy materiallarni tanlash, musiqaga qiziqishini oshirish va ijodiy faolligini rag‘batlantirish masalalari bolalar musiqa maktablaridagi ta’lim jarayoni bilan bog‘liq. Shuningdek, S. Begmatovning musiqashunoslik sohasidagi izlanishlari milliy musiqa merosi, ijrochilik an’analari va musiqiy ifoda xususiyatlarini o‘rganishga qaratilgan.

Mazkur maqolaning maqsadi bolalar musiqa maktabi sharoitida audioyozuvdan foydalanib, intonatsion xatoni mustaqil aniqlash va tuzatishga yo‘naltirilgan metodik modelni asoslashdir. Asosiy tadqiqot savoli quyidagicha belgilanadi: audioyozuv qanday pedagogik shartlar mavjud bo‘lganda o‘quvchining mustaqil eshitish nazorati vositasiga aylanishi mumkin?

Asosiy qism

Intonatsion aniqlik muayyan musiqiy vazifa doirasida tovush balandligini ko‘zlangan eshitish mezoniga muvofiq hosil qilish va boshqarish qobiliyati sifatida tushuniladi. Bunda baholash mezoni oldindan aniqlashtirilishi zarur: alohida tovushning tayanchga mosligi, intervalning aniqligi va musiqiy jumladagi tovushlar munosabati bir xil topshiriq emas. Intonatsion xato ustida ishlash kamida to‘rtta o‘zaro bog‘liq amalni qamrab oladi.

Birinchisi — farqni sezish. O‘quvchi ijroda qandaydir noaniqlik borligini eshitadi, biroq uning qayerda yuz berganini hali aniq ko‘rsatmasligi mumkin.

Ikkinchisi — xatoni joylashtirish va tavsiflash. O‘quvchi tegishli takt, nota yoki intervalni belgilaydi hamda tovushning ko‘zlangan balandlikdan yuqori yoki past ekanini ajratishga harakat qiladi.

Uchinchisi — ehtimoliy sababni aniqlash. Noaniqlik barmoqning joylashuvi, qo‘l holatining o‘zgarishi, oldingi tovushdan noto‘g‘ri o‘tish yoki eshitish tasavvurining yetarlicha aniqlashmaganligi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. To‘rtinchisi — tuzatish va tekshirish. O‘quvchi tanlangan mashqni bajaradi, parchani qayta ijro etadi va o‘zgarishni dastlabki yozuv bilan taqqoslaydi.

Ushbu amallarni farqlash metodik jihatdan muhimdir. O‘quvchi xatoni eshitgani holda uni qanday tuzatishni bilmasligi mumkin. Aksincha, o‘qituvchi ko‘rsatmasidan keyin to‘g‘ri ijro etishi, lekin avvalgi xatosini mustaqil aniqlay olmasligi ham mumkin. Shuning uchun yaxshi yakuniy ijroning o‘zi mustaqil diagnostika ko‘nikmasi shakllanganini to‘liq isbotlamaydi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Biz ilgari suriyotgan yondashuvga ko‘ra, audioyozuvning asosiy vazifasi ijroni saqlab qo‘yishdan tashqari, uni qayta tahlil qilinadigan o‘quv materialiga aylantirishdir. Ijro vaqtida o‘quvchi nota matni, kamon harakati, barmoqlar almashinuvi va ritmni birgalikda boshqaradi. Ijro tugaganidan keyingi tinglashda esa diqqatni oldindan tanlangan bitta jihatga yo‘naltirish imkoniyati yaratiladi. Biroq “yozib ol va tingla” topshirig‘i yetarlicha aniq emas. O‘quvchi yozuvni tinglashi, ammo tahlil qilmasligi mumkin. Shu sababli tinglashdan oldin quyidagi kabi savol beriladi: “Uchinchi taktdagi ikkinchi barmoq bilan olingan tovush tayanch tovushga nisbatan qanday eshitildi?” Bu yerda audioyozuv kuzatuv materiali, savol esa kuzatuvni boshqaruvchi metodik vosita vazifasini bajaradi. Taklif etilayotgan modelning markazida qurilmadan foydalanish emas, eshitilgan dalil asosida tuzatish qarorini qabul qilish turadi. Quyidagi bosqichlar maqola doirasida taklif etilayotgan metodik ishlanmadir. Ularning samaradorligi keyingi pedagogik tajribada tekshirilishi kerak.

Birinchi bosqich — maqsad va mezonni belgilash. O‘qituvchi o‘quvchining tayyorgarligiga mos qisqa musiqiy parcha tanlaydi. Dastlab to‘liq asar o‘rniga bir yoki ikki jumla bilan ishlash maqsadga muvofiq. Har bir mashq siklida bitta ustuvor vazifa belgilanadi: masalan, muayyan intervalning aniqligi yoki barmoq almashinuvida tovush balandligini saqlash.

Ikkinchi bosqich — dastlabki ijroni yozish. Yozuvdan oldin cholg‘u sozlanadi, topshiriq tempi kelishiladi va tashqi shovqin kamaytiriladi. Taqqoslanadigan yozuvlarda qurilma joylashuvi va xona sharoiti imkon qadar bir xil saqlanadi. O‘quvchiga yozuv baholashdan qo‘rqituvchi nazorat emas, mashqni tushunish vositasi ekanligi tushuntiriladi.

Uchinchi bosqich — yo‘naltirilgan tinglash. Birinchi tinglashda o‘quvchi shubhali joylarni belgilaydi. Ikkinchi tinglashda ulardan bittasi yoki ikkitasi tanlanib, noaniqlikning yo‘nalishi aniqlashtiriladi. Zarurat bo‘lsa, o‘qituvchi tayanch tovush yoki qisqa namuna beradi. Namuna yordamida aniqlangan xato bilan mustaqil aniqlangan xato alohida qayd etiladi.

To‘rtinchi bosqich — xatolar xaritasini tuzish. Xatolar xaritasi qisqa yozuv yoki og‘zaki qayd ko‘rinishida yuritilishi mumkin.

Beshinchi bosqich — maqsadli tuzatish. Mashq xatoning ehtimoliy sababiga mos tanlanadi. Tovush tasavvuri noaniq bo‘lsa, uni ovoz bilan kuylash yoki tayanchni tinglash taklif qilinadi. Muammo ikki barmoq orasidagi o‘tishda bo‘lsa, butun asarni takrorlash o‘rniga tegishli ikki tovush bilan ishlanadi. Qo‘l holati bilan bog‘liq taxminlar esa o‘qituvchining bevosita kuzatuvida tekshiriladi.

Oltinchi bosqich — qayta yozish va taqqoslash. Tuzatishdan keyin parcha dastlabki sharoitga yaqin tarzda qayta yoziladi. O‘quvchi “yaxshi bo‘ldi” degan umumiy baho bilan cheklanmay, qaysi tovush qanday o‘zgarganini tushuntiradi.

Xulosa

Skripka ijrochiligida intonatsion aniqlikni shakllantirish murakkab pedagogik jarayon bo‘lib, u o‘quvchining musiqiy eshitish qobiliyati, tovush balandligini idrok etishi, eshitish tasavvuri va ijro harakatlarini o‘zaro muvofiqlashtirishiga bog‘liq. Shu sababli intonatsion xatolarni bartaraf etish jarayonida faqat o‘qituvchining tashqi nazoratiga tayanish yetarli emas. O‘quvchida o‘z ijrosini mustaqil tinglash, xatolarni aniqlash, ularning sabablarini tushunish va tegishli tuzatish choralarini tanlash ko‘nikmalarini shakllantirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Maqolada amalga oshirilgan nazariy-metodik tahlil asosida audioyozuv skripka ta’limida nafaqat ijroni qayd etish, balki uni qayta tinglash, tahlil qilish va o‘zlashtirilgan ko‘nikmalarni takomillashtirish vositasi sifatida qaraldi. Bunda audioyozuvning samaradorligi undan foydalanishning o‘zi bilan emas, balki o‘quvchiga aniq tinglash topshiriqlari va baholash mezonlarining berilishi bilan belgilanadi. Natijada audioyozuvdan maqsadli va tizimli foydalanish skripka ta’limida o‘quvchining faqat to‘g‘ri ijro etishiga

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

emas, balki o‘z ijrosini anglash, nazorat qilish va mustaqil takomillashtirishiga xizmat qiluvchi pedagogik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirov R.G. Musiqa psixologiyasi. – Toshkent: Musiqa, 2005.
2. Galamian I. Principles of Violin Playing and Teaching. – Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1962.
3. Fischer S.Basics: 300 Exercises and Practice Routines for the Violin. – London: Peters Edition, 1997.
4. Rolland P. The Teaching of Action in String Playing: Developmental and Remedial Techniques. – Boosey & Hawkes, 1974.
5. Hallam S. Instrumental Teaching: A Practical Guide to Better Teaching and Learning. – Oxford: Heinemann, 1998.
6. McPherson G.E. From Child to Musician: Tool Use and the Development of Musical Expertise // Psychology of Music. – 2005. – Vol. 33, No. 4. – P. 345–357.
7. Miksza P. The Development of a Measure of Self-Regulated Practice Behavior for Beginning and Intermediate Instrumental Music Students // Journal of Research in Music Education. – 2012. – Vol. 59, No. 4. – P. 321–338.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.